

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi1.2>

Volume 1/1 April

2017 p. 1/8

JEAN PAUL SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK YOLLARI: AKIL ÇAĞI ADLI
ROMANINDA BİREYİN ÖZ ARAYIŞI

THE QUEST OF ESSENCE IN JEAN-PAUL SARTRE'S *THE ROADS TO
FREEDOM: THE AGE OF REASON*

Ahmet ÖZKAN*

İnsan özgürdür ve bunun farkındadır; bu farkındalık ile, özgürlük şuuruyla yaşamaya mahkûmdur. J. P. S.

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkım, yalnızca askeri ve politik düzeyde kalmamıştır. Bu yıkım, bireylerin iç dünyalarında yarattığı tahribat ile bireyin yaşamının dinamiklerini kökünden sarsmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan ve "İki Savaş Arası" olarak adlandırılan dönemde bireylerin yaşadıkları kimlik bunalımları, felsefe ve edebiyatın başlıca esin kaynaklarından olmuştur. Bu bağlamda, XX. yüzyılın en önemli figürlerinden biri de hiç şüphesiz Jean-Paul Sartre'dır. Sartre, iki büyük dünya savaşının modern zamanlar bireyinin üzerinde yarattığı tahribatı ve öznenin kendi olma çabasını ve arayışlarını, temsilcisi olduğu Varoluşçuluk felsefesi ekseninde, üç ciltten oluşan *Özgürlük Yolları* adlı

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: ahmetozkan@hotmail.fr

roman dizisi ile okuyucuya aktarır. Bu çalışmada Sartre’ın *Özgürlük Yolları I: Akıl Çağı* adlı yapıtında bireylerin öz arayışını incelenecektir.

Anahtar kelimeler: *Sartre, Varoluşçuluk, Öz, Birey, Özgürlük, Eylem*

ABSTRACT

The devastation that First World War induced was not only on political and military level. It unsettled the dynamics of the life of the individual with ravages it caused in his inner world. Identity crisis that individuals had in the period which covers the end of World War I and the beginning of World War II, the interwar period, provide the inspiration for philosophy and the literature of XXth century. In this regard, Jean-Paul Sartre is one of the most important figures of XXth century. He reflects the ravages of two World Wars on modern times individual and the efforts of the individual to be “himself” within the frame of Existentialism in his trilogy *The Roads to Freedom*. In this study, we will examine the quest for essence of individuals in *The Roads to Freedom I: The Age of Reason*.

Keywords: *Sartre, Existentialism, Essence, Individual, Freedom, Action*

Düşünce tarihine bakıldığında, insan merkezli felsefi yaklaşımların ilk örneğinin, Antik Çağ düşünürü Sokrates ile başladığı ve Sokratçı ahlak felsefesi üzerine şekillendiği görülür. Sokrates’den başlayarak, bireyin toplum ile etkileşiminden doğan ilişkiler yumağını inceleyen ve özneyi evrenin merkezine koyan düşünce sistemleri, XX. yüzyılda Varoluşçuluk felsefesine evrilmiştir.¹ Varoluşçuluğun birey algısı Sokrates’inkinden farklıdır. Zira insan türünün yüzyıllar boyunca geçirdiği düşünsel evrim, onun hem kendisini hem de toplumu alımlayışını değiştirmiştir. İnsanın bilincini saran sorumluluk duygusu geniş boyutlar kazanmış, bireyin benliğini çevreleyen soyut ve somut unsurlar artmıştır. Dolayısıyla, Varoluşçuluğun ortaya çıktığı dönem ve üzerine yükseldiği düşünce sistemleri bütünü de göz önüne alındığında, bilinç eksenli bir kuşatılma içerisinde bireyin de çaresizlik ve bunalım içine düştüğü ve bir arayış içine girdiği söylenebilir. Bu arayışın Modernizm kavramından ayrı tutulması imkansızdır. Zira modernliğin özünde, bireyin kolektif yapı karşısında bağımsızlığını kazanma mücadelesi vardır

¹ Çalışmamızın çerçevesi dışında kaldığı için yüzlerce yılı kapsayan insan odaklı felsefi yaklaşımlar tarihine yer verilmeyecektir.

(Özcan, 2000: 1). Heidegger'e göre modernlik aslında bir öznellik çağıdır; modernliği oluşturan bütün yönler, insanın özne konumuna yerleşerek yükselmesinden ileri gelir (Renaut, 1989: 27).

Varoluş felsefesi, özü bakımından, insan varoluşunun nedeninin yanıtı ve insan bilincinde oluşan "kendini gerçekleştirme isteğini"nin kuramsal izleğidir; yani insanın kendini gerçekleştirme olanağı bireyin temel arayışıdır. Biz bu çalışmada, Jean Paul Sartre'in *Akıl Çağı* romanında bireyin öz arayışı konusunu ele alacağız.

Farklı düşünürler tarafından çok sayıda tanımı yapılan ve bu bağlamda bir kavramsal bütünlük sağlayamadığı öne sürülen varoluşçuluk, özellikle İki Savaş Arası Dönemde bir bilinmezlik ve kayıtsızlık içine düşen bireyin dünyada konumlandırılmasında öncü düşünce akımı olmuştur. Hiç şüphesiz Jean Paul Sartre'in varoluşçuluk algısında da amacı çok açıktır: Varlığı bilmek ve bireyin varoluşuna anlam kazandırmak (Özcan, 2000: 27). Jean Paul Sartre'in üç cilt olarak kaleme aldığı *Özgürlükün Yolları* (1945-1949) başlıklı romanında dönemin birey kavramı yazar tarafından farklı karakterler üzerinden düşünce sistemine oturtulur.

Akıl Çağı, Özgürlükün Yolları üçlemesinin ilk kitabıdır. Bu kitapta yazarın yarattığı karakterler, zayıflıkları, düşünceli halleri ile cesarettten ve risk almaktan yoksun, edimlerinin sonuçlarını karşılayamayan kişiler olarak karşımıza çıkar. Bu karakterler sürekli kendi bilinçlerini, hayatın her aşamasında, her şeyden önde tutmaktadır. İnsan bilincini besleyen şey ise, bireyin dış dünyasında yaşananların kendi isteği dahilinde ya da kendi isteği olmadan, bireyi iç dünyasına dönmeye sevk etmesidir. Bireyin yaşadığı gelgitler, bireyin kendisini ve etrafında olan biteni sürekli sorgulamasına neden olur. Bu bağlamda, romanda karşımıza ilk çıkan romanın baş kişisi Mathieu Delarue'dür.

İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri yavaş yavaş duyulurken, Büyük Savaş'ın yarattığı yıkım ve savaş sonrasında oluşan politik ve ekonomik ortam, dönemin bireyi üzerinde yıkıcı etkilere neden olmuştur. Bireyin içine düştüğü bu ruhsal boşluk, bilinçlerde öncelikle benlik arayışı olarak ortaya çıkar. Benliğin temel unsuru da hiç şüphesiz özgürlüktür. Otuzlu yaşlarının başında bulunan ve bir felsefe öğretmeni olan Mathieu, özgürlüğüne düşkün bir birey olarak karşımıza çıkar. Mathieu, özgürlük kavramını içselleştirmiş ve bu kavrama bireysel bir yorum getirmiştir. Özgürlük, Mathieu için edimlerinin tek sorumlusu olmak ve yaptığı seçimler ile yaşamına anlam katmak demektir. Romanın ana ekseninde başta Mathieu olmak üzere tüm karakterlerin seçimlerinin ve edimlerinin tek öznesi olma isteği yatar. İnsan bu şekilde özgür olacaktır ve özgür olmaya mahkumdur, zorunludur (Sartre, 2009: 565).

Romanın konusu İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Paris'te kimlik sorunları ile mücadele eden sıradan bireylerin, dış dünya ile iç dünyaları arasında kalmışlıklarıdır. Karakterler arasında genç bir felsefe öğretmeni olan Mathieu'nün hikayesi diğer karakterlerin

kendisi ile olan ilişkilerinin boyutları ile şekillenir ve böylece Mathieu başkahraman olarak ön plana çıkar. Mathieu'nün uzun yıllardır birlikte olduğu sevgilisi Marcelle'in hamile kalması ve bu gayri meşru çocuğu istemeyen Mathieu'nün kürtaj için gereken parayı bulma çabası ilk bakışta okuyucu için basit bir olay örgüsü olarak görülür ancak ana olaylara eklenen yan olaylar ve karakterler ile bireylerin iç sorgulamaları ve arayışları roman boyunca irdelenir.

Roman, Mathieu'nün sokakta hali vakti pek de yerinde olmayan, kendisinden karnını doyurmak için para isteyen bir adamla karşılaşması ile başlar. Yaptığı iyiliğe karşılık Mathieu'ye cebinden çıkardığı bir İspanyol pulu veren adamın ağzından dökülen "Madrid" sözcüğü, Mathieu'nün yaşadığı gelgitlere ve varoluşsal sorunlar yaşamasına neden olan eylemsizliğine ilk örnektir:

"Oraya gitmek istiyordum. Yemin ederim. Ama olmadı işte...Ayarlayamadım..." (Sartre, 2016: 12).

"Madrid" sözcüğü ile İspanya'da süren iç savaşa yapılan gönderme, okuyucuya, kitabın zamansal izleğine dair ilk ipucunu vermesinin yanı sıra Mathieu'nün iç dünyasındaki sabitsizliğin de ilk örneği olacaktır. Mathieu, ülkesinin hemen yanbaşıda olan savaşa kayıtsız değildir; ancak pek de net ifade edilmeyen nedenlerden dolayı savaşın bir parçası olamamış, konumunu net olarak belirleyememiştir. Her ne kadar bu savaşın bir parçası olmak istemişse de eylemsizliğinin kurbanı olmuştur.

Mathieu'nün kendine yönelik kaygılarının temelinde, kendisini gerçekleştirememeye ve edimlerinin sahibi olamama korkusu bulunur. Mathieu'nün kendini sorgulamasından kaynaklanan çalkantılı iç dünyasının diğer karakterler nezdindeki ilk yansımaları Marcelle'de görünür. Marcelle, Mathieu'nün hem arkadaşı hem sırdaşı hem akıl hocasıdır. Ancak Marcelle, Mathieu'nün kendisini gerçekleştirmesinde bir araçtan öte bir şey olmayacaktır.

Bebek konusunda Marcelle'in fikrini almadan, bebeğin varlığına son vermek isteyen Mathieu, bebeği hayatının düzeninin bozulmasına yol açacak, varoluş nedeni olan özgürlüğüne son verecek bir nesne olarak görmektedir. Mathieu için kendisi olmak, var olmak demektir:

"Dinle bak: Ben... Ben, yalnızca kendim olmak, kendime dayanmak istiyorum... Eğer varlığımı kendi egemenliğim altına almazsam, yaşamak çok anlamsız bir şey olur." (Sartre, 2016: 23).

Toplumsal bir kurum olan aile, Sartre tarafından romanda, Mathieu ve Marcelle ilişkisi ile tartışmaya açılır. Geleneksel aile kavramının temel taşı olan evlilik ve çocuk, Mathieu'nün özgürlüğünün sonunu getirecek kavramlar olarak yansıtılır. Bebek, aslında bilinçli bir eylemin

sonucunda meydana gelen bir varlıktır. Ancak Mathieu, bebeği, kendi eylemlerinin bir sonucu olarak görmediğinden bebeğin, üzerinde yaratacağı sorumluluğu da üstlenmek istemez. Çünkü, baba olmak, Mathieu'yü normatif bir yaşam sürmeye itecektir. Bu durum Mathieu'nün dünya görüşü ile taban tabana zıddır. İçinde bulunduğu durumu kabullenmekte zorluk yaşana Mathieu, bebekten kurtulmak için Marcelle'in kürtaj olmasını sağlamak durumundadır; ancak ekonomik durumu bunu imkânsız kılmaktadır. Borç istemek için ilk gideceği kişi, kendi karakterinin tam karşısında duran ağabeyi Jacques'dır. Jacques, ailevi bir miras olarak aldığı ve normlarını sonuna kadar yerine getirip bir parçası olduğu burjuva sınıfının bir temsilidir. Mathieu'nün aksine, bir birey olarak ait olduğu toplumun ve düzenin çarkının bir dişi olmuştur. Evlenmiş, düzenli bir iş edinmiş, ekonomik olarak kapitalizmin gereklerini yerine getirmiş, "modern" bir bireydir. Mathieu, ağabeyinin ofisinde borç istemek amacıyla Jacques ile buluştuğunda, Jacques, Mathieu'nün yüzüne, düzen karşısındaki, kendisine göre yersiz olan duruşunu ve içinde bulunduğu arayışın temelsiz olduğunu adeta çarpar:

"... Özgürlük, insanların kendi istekleriyle yarattıkları durumlara tam karşıdan bakmaları ve o durumun sonuçlarına katlanmaları gerektiğine inanıyorum. Ama sen benim gibi düşünmüyorsun galiba. Sen kapitalist düzeni suçluyorsun. O düzen içindesin ve o kapitalist devletin memurusun; komünistlere sempati beslediğini söyler durursun ancak herhangi bir uca bağlanmak istemediğini söyler, onlara sokulmazsın." (Sartre, 2016: 155).

Jacques'a göre Mathieu, özgürlük bahanesinin arkasına sığınıp, kendi gerçeğinden, kendi bilincinden kaçmak istemektedir.

Kitapta irdelenen bir diğer arayış türü de cinsel kimlik arayışıdır. Toplum için büyük bir tabu olan cinsellik, kitabın ilk sayfalarından itibaren Marcelle'in bedeni üzerine Mathieu'nün zaman zaman yaptığı betimlemeler ile ele alınırken, Mathieu ve Marcelle'in yakın arkadaşı Daniel'in olay örgüsüne dahil olmasıyla farklı bir boyut kazanır. Daniel, toplum tarafından kabul görülmesi imkânsız bir kimliğe sahiptir. Eşcinsellik, Daniel'in kendisine itiraf edebildiği, benliğinde bir olgunluğa eriştiği; ama diğer taraftan kendisini pis ve günahkâr hissetmesine neden olan bir kimlik bileşenidir. Kendinden nefret eden Daniel, romanda karşımıza çok sevdiği üç kedisini boğmak için evinden ayrıldığı sahne ile karşımıza çıkar. Daniel sürekli kendisini sorgulayan bir karakterdir. Mathieu'nün aksine, Daniel bilinç ile benlik arasındaki ayrımın farkındadır (Özcan, 2000: 27). Yaşamı boyunca yaptığı iç sorgulamalar ile kendisini iyice tanır hale gelmiştir. Kendi edimlerinin öznesi olduğu için, içinde bulunduğu durum her ne olursa olsun ikinci bir bakış açısı ve yargılayıcıya ihtiyaç duymaz. Ancak toplumsal bağlamda kabul görmeyen cinsel kimliği, kendisine çeşitli çerçevelerde "ahlak dışı davranışlar öznesi" yaftası yaptırdığı için, kendi özüne ulaşma yolundaki arayışında, sorun yaratan bir kavram olarak

düşünülebilir. Daniel'in bilincindeki bu parçalanma daimî bir huzursuzluk ve iç düzen arayışına dönüşür:

İçindeki öteki çırpınıyor, yalvarıyor, rica ediyordu ve Daniel, öbür Daniel haşin ve duygusuz, içindekinin iniltisini dinliyordu. İnsan kendini bütünüyle öldürmeyi göze alamazsa, böyle bölük pörçük yapar bu işi." (Sartre, 2016: 131).

Daniel'in ruhunun bir köşesinde daima bulunan kötülük yapma isteği, özellikle Mathieu'ye duyduğu nefretin, Mathieu'nün kendisine kürtaj için borç istemeye gelmesiyle yeniden tetiklenir. Mathieu'nün özgürlük bağlamındaki saplantıya varan düşüncelerinden haberdar olan Daniel, onun Marcelle ile evlenmesi gerektiğini sürekli yineleyerek adeta Mathieu'nün özgür olma isteğine bir darbe indirmek istemektedir. Daniel'in aslında arayışında olduğu şey, kendi varoluşunun tutarsızlığından kurtulmaya çalışmaktır. Kendi varoluşunu anlamlandırmaya çabasındayken, edimlerinde sürekli bir tereddüt yaşar. Bilincinin bir parçası olan kötülüğü ile cinsel kimliğini bir paydada buluşturmak ister.

Mathieu kürtajın gerçekleşmesi için tüm yolları denemektedir. Yakın arkadaşı Sarah ile görüştüğü sırada, eski bir dost olan Brunet sahneye çıkar. Brunet, romanda politik angajmanın temsilcisidir. Komünist fikirlerin bir militanı olan Brunet, Mathieu'yü mücadelesinin bir neferi yapmak ister. Bir dava için ortak eylem fikri Brunet'ye göre Mathieu'ye aradığı özgürlüğü verecektir. Ona göre Mathieu'nün içinde bulunduğu öz arayışı bu şekilde çözülecektir. Mathieu ise inandıkları uğruna bile angajmandan uzak duran bir birey olduğu için Brunet'nin bu önerisini reddeder. Öz arayışının sonucunda, bilincinin özgürlüğü ile sonuçlanacak olması ihtimali bile, Mathieu'nün bu bağlamdaki eylemsizliğini eyleme dönüştüremez.

[...]O halde! Görüyorsun işte: Ben bağlanmak istemiyorum. Bunun için yeter sebep göremiyorum kendimde. Ben de sizin gibi, aynı şeylere, aynı insanlara karşıyım ama sizin kadar değil. Elimden gelmiyor, yapamıyorum. Yumruk sallayarak yürüyüşlere katılsam, boğazımı yırtar yırtar *Enternayonal*'i söylesem ve bununla yetiniyorum, desem, kendi kendime yalan söylemiş olurum." (Sartre, 2016: 177-178).

Mathieu'nün amansız para arayışına çare olabilecek kişi konusunda kendisine Boris bir fikir verir: Lola. Boris, Mathieu'nün eski bir öğrencisidir. Kardeşi Ivich ile birlikte Paris'te yaşayan bu öğrenciler, hayattan keyif almaktan başka bir amaç gütmeyen figürlerdir. Boris, kendisinden yaşça oldukça büyük Lola isimli bir kadın ile yaşamaktadır. Lola, yaşamı boyunca sevgiden yana talihi gülmeyen, toplumca yaşam şekli ve mesleği kabul görmeyen, uyuşturucu bağımlısı bir kadındır. Boris ile olan ilişkisinde, diğer ilişkilerinden edindiği olumsuz deneyimler yüzünden tam bir teslimiyet içindedir. Tek derdi sevmektir. Lola çok para kazanmıştır, parasının bir kısmını ise odasında bir sandıkta saklamaktadır. Boris, Lola'nın uyuşturucunun dozunu kaçırdığı bir gecenin sabahında Lola'yı yatakta cansız bir şekilde bulunca onun öldüğünü sanar. Evden çıkıp derhal Ivich ve Mahieu'nün yanına gider. Durumu onlara anlattıktan sonra aklına bir fikir gelir. Lola'nın paralarını alıp Marcelle'in kürtaj olması için gereken parayı temin edeceklerdir.

Mathieu'nün Boris'in bu fikrini eyleme geçirme isteği, bize Mathieu'nün çaresizliğinin geldiği boyutları işaret eder. Mathieu içine düştüğü bu açmaz karşısında verdiği mücadeleyi tüm gücüyle sürdürürken, benliğinin her bir köşesine erişen öz arayışı Daniel'in kendisi ile Marcelle hakkında yaptığı bir konuşmanın ardından kristalleşmeye başlar. Daniel'in Mathieu için beslediği kinin ortaya çıkmasında, Marcelle ile yaptığı konuşma etkilidir. Marcelle, gerek Mathieu'nün özgürlük temelli dünya görüşü, gerek bir parçası olduğu toplumun gayri meşru bir çocuk hakkındaki tutumları yüzünden kendi isteğini ötelemek zorunda kalmıştır. Bebeğin doğması, Mathieu ile arasında var olduğunu düşündüğü bağı kuvvetlendirecektir. Ancak Mathieu'nün bu ilişkideki konumu Marcelle'in düşünceleri ile örtüşmediği için Marcelle bu fikirlerini, aslında ilişkilerinde hiçbir şey saklamamaya söz verdiği Mathieu'ye söyleyemez. Bunu en yakın arkadaşlarından Daniel'e söyleyecektir. Daniel, bebeğin yaşaması gerektiğini düşündüğü içi Marcelle'in bu isteğini onunla evlenerek yerine getireceğini; ancak diğer taraftan da kendisinin eşcinsel olduğunu Mathieu'ye bildirir. Mathieu'nün şaşkınlıkla olayı anlamlandıramaması, ardından düşüncesinde yaşadığı kristalleşme ile, tüm hayatını ve insanlar ile olan ilişkisini gözden geçirmesine neden olur. Artık omuzunda bir yük olan ve özgürlük yolunda ayağına vurulan bir pranga olan bebek ve Marcelle'in sorumluluğu onda değildir.

“Mathieu alayla güldü. Daniel, “Özgürsün,” diye anlattı. “Hayır,” dedi. “İnsan bir kadını terk ettiği için özgür olamaz.” Daniel ona merakla baktı. “Sabah buna inanıyordun ama?” “Bilmiyorum. Açık, belli bir şey değil bu. Hiçbir şey açık, belli değil. Gerçek olan şu ki, ben Marcelle'i bir hiç uğruna terk ettim.” (Sartre, 2016: 434).

Mathieu'nün yaşadığı bu düşünsel berraklaşma, o ana kadar özgürlüğüne ket vuracağını düşündüğü şeylerin, aslında sevdiği kadının hayatında bir daha olmayacak olması karşısında ne kadar değersiz olduğunu; öz arayışındaki ruhunu dolduran tek bir fikri; yani hayatını yeniden kurgulaması gerektiğini, okuyucuya yansıtır. Mathieu “her şeye karşın, akıl çağı”na gelmiştir.

Jean Paul Sartre, *Özgürlükün Yolları: Akıl Çağı* başlıklı romanında, İki Savaş Arası Dönemde Paris'te yaşayan bir grup insanın öz arayışını Varoluşçuluk felsefesi ile aydınlatmayı amaçlar. İnsanın özünü oluşturan unsurlar, çeşitli nedenler ile çoğu zaman bilinçli bir şekilde bireyin kendisi tarafından ötelenmektedir. Antik zamanlardan günümüze kadar gelen “kendini tanıma” sorunsalı, kaynağını şüphesiz Faucault'nun “ben kültürü” olarak tanımladığı özne uygulamalarından; yani “bireyin öz kaygısı”ndan alır (Faucault, 1994: 53). Arayış içindeki bireyin, bağlanma ve içinde bulunduğu durumları içselleştirme konusunda yaşadığı sorunlar, varoluşsal bunalımlar yaşamasına neden olmaktadır. Kimi bireylerin özünün bir parçası olan cinsel kimliğini kabul etmede çektiği zorluklar, toplumsal ve kişisel nedenlerden dolayı, bireyin kötücül hisler ile hareket etmesine neden olabilmektedir. Her şeye rağmen, toplumun normları karşısında bireyin kendi tercihlerinin ve eylemlerinin öznesi olma çabası ile birey özgürlüğe ulaşacaktır.

KAYNAKÇA

- Özcan, M. E. (2000). **Jean Paul Sartre'in Özgürlük Yolları'nda Anlatı Kişisi ve Toplumsal Özne Olarak Birey**, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Faucault, M. (1994). **Cinselliğin Tarihi III**, Çev. Hülya Tufan, İstanbul: Afa Yayınları.
- Renaut, A. (1989). **L'Ere de l'Individu**, Paris: Gallimard.
- Sartre, J. P. (2009). **Varlık ve Hiçlik**, Çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen, İstanbul: İthaki.
- Sartre, J. P. (2016). **Özgürlük Yolları: Akıl Çağı**, Çev. Gülseren Devrim, İstanbul: Can Yayınları.